

دکترنت بصیر کامجو
آلمان - جولای 2010 میلادی

ازاندیشه های هویت شناسی
مبنی برتغییر نام افغانستان
به خراسان

قسمت دوم

کیانیان دومین شاهان داستانی و تاریخی آریایی

درفش کاویانی (20)

کیانیان دومین سلسله پادشاهان داستانی و تاریخی در آریانا زمین بوده که بعد از پیشدادیان به فرمانروایی آریانا رسیده‌اند.

کریستن سن (1) و برخی باستان شناسان و محققین درون مرزی و برون مرزی به استناد اوستا و داستانهای ملی و دینی ساسانیان معتقدند که تاریخ کیانیان واقعی است. و برمبنای اساطیری استوار نیست.

این سلسله در منابعی مانند: اوستا: کتاب مقدس زرتشتیان، داستانهایی که در سلسله سامانیان رواج داشته و کتاب های پهلوی کهن مانند: بندهش (2)، دینکرد (3)، مینوی خرد (4) - از آن نیز شایسته تفسیر و بیان گردیده است.

همچنین در شاهنامه فردوسی نیز تأکید بعمل آمده است که ، سلسله کیانیان بعد از پیشدادیان به حکمرانی می‌رسد و مؤسس این سلسله نیز بر پایه اطلاعات شاهنامه کیقباد است . (5)

پادشاهان سلسله کیانیان بقرار ذیل اند :

- 1 - کیقباد
- 2 - کیکاووس فرزند کیقباد
- 3 - کیخسرو فرزند سیاوش فرزند کیقباد
- 4 - کی مهربان فرزند کیوجی فرزند کیمنش فرزند کیقباد
- 5 - گشتاسب فرزند لهراسب
- 6 - بهمن فرزند اسفندیار فرزند گشتاسب
- 7 - همای بروایتی زن و بروایتی دختر بهمن
- 8 - داراب اول پسر همای
- 9 - داراب دوم (6)

اول - پادشاهی کیقباد

کیقباد اولین شاه از سلسله پادشاهان کیانی آریانا است . پس از مردن گرشاسب آخرین پادشاه پیشدادی ، با اینکه « توس » و « گستهم » پسران « نوذر هشتمین شاه پیشدادی » در حیات بودند و خاندان فریدون هنوز از میان نرفته بود اما چون « فر ایزدی » با آنان نبود ، ناگزیر به پادشاهی نرسیدند. (7)

پس از مشورت زال با موبدان ، کیقباد را که دارای « فر ایزدی » و برازنده تاج و تخت بود به شهریارگری برگزیدند . او از اعقاب منوچهر و در جبال البرز منزوی بود . و رستم پسر زال به البرز کوه رفت و او را به استخر آورد.

چنانچه که فردوسی مینویسد :

به شاهی نشست از برش کیقباد
همان تاج گوهر به سر بر نهاد

بعد از رسیدن کیقباد به پادشاهی ، تورانیان که به سرکردگی « افراسیاب شاه توران » به آریانا هجوم آورده بودند ، کیقباد بعد از این موقع اولین دفعه با دشمن دیرینه جنگ کرده در محاربه تن بتن افراسیاب را مغلوب ساخت و تحصیل شرف و افتخار بزرگ نمود . لیکن پادشاه تورانی بواسطه گسیختن کمر بندش جان بدر برده فرار کرده ، و با سپاهیان بکشورش برگشتند.

کیقباد ، بروایت « آندراج » بمدت صد سال پادشاهی کرد . (8) و بعد از جنگ های خونینی میان فرمانروایان ترک توران زمین و آریایی ها ؛ توانست که میهن خود را از گزند تعرضات مستدام مصون ، وامنیت و عدل و دادگری را درسزمین مرد خیز آریانیان تأمین نماید . خاقانی شروانی در تائید این قول میفرماید :

تاریخ کیقباد نخواندی که در سیر

عدش ز فضل عاطفه گستر نکوتر است (9)

افتخار بزرگ به ارزشهایی تاریخ باستانی سرزمین ما باید اذعان کرد که : " به گزارش میراث آریا به نقل از روابط عمومی سازمان میراث فرهنگی ، صنایع دستی و گردشگری آذربایجان شرقی ، قلعه کیقباد که دارای تاریخ معادل هزاره اول قبل از میلاد تا دوران تاریخی می باشد، و با توجه به این اهمیت تاریخی اش ، با شماره 28051 در فهرست آثار ملی آریاییان به ثبت رسیده است . " (10)

دوم - پادشاهی کیکاووس

کیکاووس دومین شاه کیانی بروایت « تاریخ ایران » و « دانشنامه آزاد » پسر « کیقباد » وبقول : « فرهنگ فارسی » نوه « کیقباد » و نام دارترین پادشاه این سلسله است. در دوره وی داستان هفتخوان رستم ، داستان سیاوش ، داستان رستم و سهراب و غیره پیش آمده که در شاهنامه فردوسی بزرگ مذکور است . (11)

براساس باورهای آریاییان باستان ، کیکاووس پادشاه برهفت کشور و آدمیان فرمانروایی می کرد . اودر هنگام شاهی اش در سر کوه البرز از زر و سیم و پولاد هفت کاخ مجلل می سازد و از این کاخها بر همه فرمان می راند .

" کیکاووس پس از آنکه فریب دیوان (شیاطین ، اهرمن ، ابلیس) را می خورد، با وجود مخالفت های پهلوانان و بزرگان به ویژه زال و رستم ، آهنگ مازندران (12) می کند تا آن جا را فتح کند و بر شاه مازندران پیروز شود... مگر در این نبرد لشکر کیکاووس پراکنده می شود . شاه به زال و رستم پیغام می فرستد که او را یاری دهند . زال هم رستم را به یاری وی می فرستد و او را روانه مازندران می کند. رستم پس از آزمایش ها و نبردهای شگفت انگیز از هفت منزل - که به هفت خوان رستم نام کرده شده - می گذرد و بر شاه مازندران پیروز می گردد. "

غم نامه رستم و سهراب و سیاوش نیز به دوران پادشاهی کیکاووس تعلق دارد. کیکاووس در داستان های حماسی آریانیان کهن بیشتر به عنوان مظهر و قدرتی یاد شده است که به همه غالب گشته و دست یافته است . وی یکصد و شصت سال سلطنت کرد و پس از او کیخسرو به پادشاهی رسید. (13)

سوم - پادشاهی کیخسرو

کیخسرو سومین شاه از سلسله پادشاهان کیانی ست . که در تاریخ کهن و داستان های حماسی آریاییان از او بنام پادشاه بلندمرتبه و عادل یاد کرده اند .

کیخسرو پسر سیاوش پسر کیکاووس پسر کیقباد بود. مادرش فرنگیس نام ، دختر افراسیاب پادشاه توران بود . (14)

فرنگیس پس از اینکه شوهرش بفرمان افراسیاب کشته شد ، پسری آورد بنام کیخسرو . پیران او را بفرمان افراسیاب بکوه فرستاد تا از نژاد خود آگاه نباشد و سپس او را بگنگ دژ (15) فرستاد .

سرانجام گیو ، پسر گودرز (که از پهلوانان بزرگ و خوشنام آریانیان کهن در شاهنامه است.) عازم یافتن او شد و او را بیافت و با مادرش فرنگیس به آریانا آورد . چون کیخسرو به

میهن پدری اش رسید بر سر جانشینی او و « فریبرز » پسر کیکاووس میان پهلوانان اختلاف افتاد و سرانجام قرار نهادند هرکس « دژبهن » (16) را بگشاید سزاوار پادشاهی است. کیخسرو که فر (کیانی) ایزدی همراء او بود، دژبهن را گشاد و آنگاه بکین خون پدر به جنگ افراسیاب جد امی اش رفت و او و مفسدان را بکشت و ترکستان را به « جهن » که پسر افراسیاب و خال (برادر مادر) او بود واگذاشته. آنگاه کیکاووس پادشاهی بدو داد. بقول « فارسنامه ابن بلخی »: " مدت پادشاهی کیخسرو شصت سال بود. " نام کیخسرو در اوستا چند بار آمده و در ادبیات پهلوی نیز در مورد نسبش روایات فوق مزبور است. در تاریخ باستانی سرزمین آریانا از کارهای مهم کیخسرو - ویران کردن بتکده دژبهن به ثبت رسیده است.

سعدی مینویسد:

شاهان بر آستان جلالت نهاده سر
گردنکشان مطاوع و کیخسروان گدا

کیخسرو با شناخت دقیق از تاریخ باستان سرزمین آریانا، از هویت شایسته و صلحخواهانه این نژاد نجیب و ترقی پرور و از دست آورد های بشر دوستانه نیاکان خویش، آگاهی عمیق داشته. با این نگرش بوده که وی از اندیشه های هوشنگ و جام گیتی نمای فریدون و سخنان نغز جمشید همواره پیروی و عمل می نموده.

کیخسرو در عدالت و شهامت سرآمد سلسله شاهان کیانی بود و به عنوان شاهنشاه عادل و شجاع در دل تاریخ پرافتخار آریانیان جاویدانه باقی مانده و خواهد ماند.

چهارم - پادشاهی گشتاسب

گشتاسب پسر لهراسب پنجمین شاه از سلسله پادشاهان کیانی است. او خواهان پادشاهی از پدر بود - مگر پدر به این درخواست پسر تن در نداد، گشتاسب رنجیده به روم رفت و در آنجا « کتایون » (17) دختر فیصر را که دلباخته او بود بزنی گرفت.

گشتاسب سپس به آریانا برگشت و در بلخ پادشاهی رسید، در سی امین سال سلطنت وی زرتشت ظهور کرد و آیین خداپرستی آورد. و گشتاسب دین او را پذیرفت و از وی پشتیبانی کرد.

ولی موضع گیری متعادل گشتاسب در قبال دین زرتشت مورد دشمنی ارجاسب تورانی واقع شد. و میان او و گشتاسب جنگ در گرفت. ارجاسب در یک حمله شهر بلخ را گرفت. و برادر گشتاسب « زریر » در دفاع از بلخ و باختریان کشته شد.

گشتاسب ابتدا در جنگ شکست خورد، ولی بعد به تدبیر وزیرداناى خود، پسرش « اسفندیار » را که در بند بود، آزاد ساخت و وعده داد که اگر ارجاسب شاه تورانی را شکست دهد تخت شاهی را به او واگذارد.

سپس اسفندیار (رویین تن)، شرایط گذاشته شده پدر را پذیرفت و به پدافند و عملیات رزمی به منظور جلوگیری از موفقیت دشمن پرداخت و در نبرد رویارویی با تورانیان، « ارجاسب » شاه تورانی را شکست داده و او را هلاک کرد. (18)

نام گشتاسب بیش از دیگر پادشاهان کیانی، در اوستا و متون پهلوی آمده است. چنانکه زرتشت سپنتمان پیامبر آریانیان قدیم در اوستایی « گات ها » (19) از گشتاسب پادشاه کیانی فرمانروای بلخ چهار بار نامبرده است .
در منابع قدیمی، آبادسازی منطقه تالش گشتاسبی را به گشتاسب شاه نسبت داده‌اند که این منطقه امروزه در جمهوری آذربایجان قرار دارد.
بروایت شاهنامه فردوسی و کتاب مقدس زرتشتیان ، وداستان های سلسله شاهان ساسانی و متون پهلوی بعد از پادشاهی گشتاسب : بهمن پسر اسفندیار ، همای (زن) دختر بهمن ، داراب اول پسر همای و داراب دوم ، بترتیب حکمروایی تخت شاهی کیانیان را بعهدہ داشتند . سر انجام داراب دوم آخرین شاه کیانی با اسکندر مقدونی جنگها کرده وشکست خورد ودر نتیجه سلسله کیانیان ازبین رفت .

با عرض حرمت
بصیر کامجو

منابع و مآخذ و شرح واژه ها :

1 - آرتور کریستن سن . استاد دانشگاه کپنهاگ در 1875م . ولادت یافت و در 1945م . بدروود حیات گفت .تحصیلات او در دانشگاه کپنهاگ بود.
او قریب 60 کتاب و رساله به زبانهای انگلیسی و فرانسوی و دانمارکی و آلمانی نگاشت . از کتب معتبر او می توان کتابهای زیر را نام برد :
شاهنشاهی ساسانیان ، تحقیق درآیین آریانای قدیم ، داستان بزرگمهر حکیم ، کیانیان ، آریانا در زمان ساسانیان ، حماسه شاهان در روایات آریانای قدیم ، نمونه های نخستین بشر و نخستین شاه در تاریخ داستانی آریانیان ... و غیره .

2 - بندهش : نام کتابی است به پهلوی که تدوین نهایی آن در سده سوم هجری قمری رخ داده است. نام این کتاب در فارسی به صورت بندهش هم آمده است. نویسنده (تدوین کننده نهایی) آن « فرنبغ » نام داشت.

« بندهشن» به معنی «آفرینش آغازین» یا «آفرینش بنیادین» است. نام اصلی کتاب احتمالاً « زندآگاهی» به معنی « آگاهی مبتنی برزند» بوده است چنانکه درابتدای متن کتاب آمده است. این خود می رساند که نویسنده اساس کار خود را بر تفسیر اوستا قرار داده است. بندهشن در 36 فصل نوشته شده است. مطالب کتاب در سه محور اصلی است :

آفرینش آغازین

شرح آفریدگان

نسب نامه کیانیان.

از این کتاب دو تحریر موجود است اولی موسوم به بندهشن هندی که مختصرتر است و دومی موسوم به بندهشن بزرگ یا ایرانی که مفصلتر است. صفت هندی یا ایرانی از آن رو بر آن دو نهاده شده است که نسخ اولی در هند استنساخ شده است و نسخ دومی در ایران.
- رجوع شود به : تاریخ ادبیات ایران پیش از اسلام ، تفضلی ، احمد ، به کوشش ژاله آموزگار ، تهران : سخن - 1376 چاپ سوم 1376 ، صص 141 - 145 .

3 - دینکرد : کتاب سترگی است به زبان فارسی میانه (پهلوی) ، کسه آن را به‌درستی « دانشنامه مزدیسنی » و یا « درسنامه دین مزدایی (زرتشتی) » خوانده‌اند. واژه « دینکرد » (dēnkart) در فارسی میانه را می‌توان به « کرده‌ها (کارهای) دینی » و نیز « نوشته دینی » برگردانید.
- رجوع شود به : زبان پهلوی : ادبیات و دستور آن ، آموزگار، ژاله و احمد تفضلی ، چاپ سوم ، تهران: معین ، 1380 .
- مفاتیح العلوم ، خوارزمی محمد ، چاپ اول، تهران : انتشارات بنیاد فرهنگ ایران، 1347.

4 - مینوی خرد : کتابی به زبان فارسی میانه است که صورت پهلوی و پازند : (گویند نخستین سخن از نامه پازند - آنست که با مردم بداصل می‌یوند. " لبیبی " آن و نیز ترجمه‌هایی به سنسکریت و فارسی کهن (هم نظم و هم نثر) باقی مانده‌است. اثر در 63 فصل تدوین شده‌است. مینوی خرد به دلیل اشتغال بر نکات و اشاره‌های داستانی اهمیت دارد. زمان تألیف کتاب را به احتمال در اواخر دوران ساسانی دانسته‌اند. در کتاب کوچکترین اشاره‌ای به تازیان یا دین اسلام نشده‌است، ولی به نبردهای آریانیان با ترکان و رومیان اشاره شده‌است. تأثیر زبان فارسی نو چه از لحاظ دستوری و چه از لحاظ واژگانی در کتاب دیده نمی‌شود.
کتاب مینوی خرد را احمد تفضلی به فارسی امروزی ترجمه کرده است و در سال 1354 چاپ شده است.
رجوع شود به : تاریخ زبان فارسی ، ابولقاسمی، محسن، سازمان سمت، 1373 .
- تاریخ ادبیات ایران پیش از اسلام تفضلی، احمد ، به کوشش ژاله آموزگار ، چاپ سوم تهران : سخن 1378 .
- مینوی خرد ، ترجمه : احمد تفضلی ، به کوشش ژاله آموزگار ، ویرایش سوم ، توس ، 1380 .

5 - شاهنامه فردوسی ، به تصحیح : ژول مول ، چاپ پنجم : 1379 ، ایران ، انتشارات بهزاد ، ص 78 ، 79 .

- کیانیان (Les Kayanides) نویسنده : آرتور امانوئل کریستنسن (Arthur Emmanuel Christensen) ، سال نگارش : 1931 میلادی ، ترجمه : دکتر ذبیح‌الله صفا ، سال ترجمه : 1336 هـ. برابر با 1957 میلادی ، انتشارات : علمی و فرهنگی ، ص 242 .

6 - رجوع شود به :
- فرهنگ فارسی ، دکتر محمد معین ، تهران ، چاپ یازدهم : 1376 ، جلد ششم ، ص 1638 .

- جستاری چند در فرهنگ ایران ، بهار، مهرداد ، تهران : انتشارات فکر روز، 1376 .
- کیانیان ، کریستنسن، آرتور امانوئل ، مترجم : ذبیح‌الله صفا ، تهران : شرکت انتشارات علمی و فرهنگی ، 1381 .
- تاریخ ایران کمبریج ، یارشاطر، احسان، و دیگران. جلد سوم، قسمت اول ، مترجم : حسن انوشه ، تهران : امیرکبیر، 1383 .
- حماسه ملی ایران ، نولدکه ، تنودور ، مترجم : بزرگ علوی . تهران : موسسه انتشارات نگاه ، 1384 .

- حماسه سرایی در ایران ، صفا ، ذبیح‌الله. تهران : انتشارات امیرکبیر، 1384 .

7 - تاریخ ایران ، سرپرسی سایکس ، ترجمه : محمد تقی فخرداعی گیلانی ، ج اول ، تاریخ نشر : 1370 ، ص 178 .

8 - فرهنگ فارسی ، دکتر محمد معین ، تهران ، چاپ یازدهم : 1376 ، جلد ششم ، ص 1641 .

9 - رجوع به :

- تاریخ ایران ، سرپرسی سایکس ، ترجمه : محمد تقی فخرداعی گیلانی ، ج اول ، تاریخ نشر : 1370 ، ص 178 .

- مجمل‌التواریخ و القصص ، در قرن ششم هجری از نویسندگانی نامعلوم ، و در قرن پانزدهم میلادی ، نوشته‌شده بوسیله : فصیح‌الدین احمد .

- تاریخ گزیده : کتابی تاریخی به فارسی نوشته حمدالله مستوفی، دربردارنده تاریخ عمومی جهان از آغاز آفرینش تا زمان نوشتن آن است.

- کتاب یشتها ، ترجمه و تفسیر ابراهیم پورداوود ، جلد اول و دوم .

شرحی در مورد یشتها : یشت نام بخشی از کتاب اوستا، کتاب دینی زرتشتیان است. یشت بمعنی ستایش و نیایش و پرستش و فدیة است. یشتن در زبان پهلوی، بمعنای ستودن و عبادت کردن است.

موضوع یشتها، سرودها و گفته‌های بسیار کهن و حماسه‌هایی در ستایش ایزدان است و عبارتند از اورمزدیشت، اَمشَ سپنَته (هفتن یشت)، خورداد یشت، آبان یشت، خورشید یشت، ماه یشت، تیر یشت، رشن یشت، فروردین یشت، رام یشت، ارد یشت، وند یشت، اشتاد یشت، وَره‌رام یشت، اردیبهشت یشت، مهریشت، زامیاد یشت، هوم یشت و سروش یشت است.

10 - به نقل از خبرگزاری پانا ، مورخ 1389/03/16 ، محل ارسال خبر : تبریز ، زمان : 08:37 .

11 - فرهنگ فارسی ، دکتر محمد معین ، تهران ، چاپ یازدهم : 1376 ، جلد ششم ، ص 1642 .

12- مازندران استانی در شمال ایران و در کرانه‌های جنوبی دریای کاسپین می‌باشد .

13- منابع : - کیانیان ، کریستین‌سن، آرتور امانوئل ، مترجم : ذبیح‌الله صفا ، تهران : شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، 1381 .

- حماسه سرایی در ایران ، صفا، ذبیح‌الله ، تهران : انتشارات امیرکبیر، 1384 .

- حماسه ملی ایران ، نولدکه، تنودور ، مترجم : بزرگ علوی ، تهران : موسسه انتشارات نگاه، 1384 .

- جستاری چند در فرهنگ ایران ، بهار، مهرداد ، تهران : انتشارات فکر روز، 1376.

- تاریخ ایران کمبریج ، یارشاطر، احسان، و دیگران. جلد سوم ، قسمت اول ، مترجم : حسن انوشه ، تهران : امیرکبیر، 1383 .

14 - فرهنگ فارسی ، دکتر محمد معین ، تهران ، چاپ یازدهم : 1376 ، جلد ششم ، ص 1639 .

15 - مینوخرد در فصل 62 در فقرات 13 تا 14 مینویسد گنگ دژ در طرف مشرق نزدیک دریاچه سدویس در مرز ایرانویج واقع است. فردوسی مینویسد :
پرسنده بودم بدین کوهسار
که بگذشت بر گنگ دژ شهریار

16 - دژ بهمن ؛ در شاهنامه فردوسی دژ استوار و سربرکشیده و طلسم شده بد دینان و بتکده آنان است . این دژ بر کنار دریاچه چیچست قرار داشت ، نخست « فریبرز » پسر کیکاوس با توس و لشکری نیرومند به پای دژ رفتند، ولی آنرا گشوده نتوانستند. مگر « کیخسرو » با « گئو » و « گودرز » به مدد وستایش خداوند آنرا گشودند.
- از دائرةالمعارف فارسی - و رجوع به : تاریخ گزیده ص 93 و یشتها جلد 2 ص 238 و 241 و 308 شود .

17 - کتابیون یکی از نام‌های فارسی برای دختران است. بنا بر شاهنامه فردوسی و مجمل التواریخ و القصص : کتابیون زن گشناسب و مادر اسفندیار بوده است که نام دیگرش را ناهید گفته‌اند. شاهنامه فردوسی که نام او را بصورت کتابیون هم آورده، در جایی او را "دختر قیصر روم" نامیده .

18 - فرهنگ فارسی ، دکتر محمد معین ، تهران ، چاپ یازدهم : 1376 ، جلد ششم ، ص 1705 .
- برگرفته از اوستا، گزارش و پژوهش جلیل دوست خواه ، تهران 1374 ص 1046 .

19 - گات‌ها : سروده های آسمانی زرتشت را گات ها گویند و آن نخستین منظومه آریایی ها ست که از روزگار کهن بجای مانده و شامل پنج قسمت است :
- گاتهای اهنود ؛
- دوم اشتود ؛
- سوم سپنتمد ؛
- چهارم وهوخشتر ؛
- پنجم وهیشتواشت . و کهن ترین و مقدس ترین بخش کتاب اوستا شمرده می‌شود.

20 - درفش کاویانی یا اختر کاویانی، نماد مقاومت و علم جنبش آزادیخواهی کاوه آهنگر در مبارزه علیه بیدادگری و ستم ضحاک پادشاه تازی سوریه ، جهت واپسگیری حاکمیت دوباره شاهان پیشدادی آریانا زمین بود .
درفش کاویانی عبارت بوده است از یک قطعه چرم پاره مربعی که در بالای یک نیزه نصب شده و نوک نیزه از پشت آن از طرف بالا پیدا بوده و بر روی چرم که مزین به حریر و گوهر بوده شکل یک ستاره ای بوده مرکب از چهار پره و در مرکز آن دایره کوچکی و همچنین در فوق آن دایره کوچکی است که فردوسی از آن به عنوان اختر کاویانی یاد می کند.
و از طرف تحتانی چرم چهار ریشه به رنگ های مختلف سرخ و زرد و بنفش آویخته بوده و نوک آن ریشه مزین به جواهرات بوده است. درفش کاویانی اسطوره ای آریانیان قدیم است

که به گفته مورخین اسلامی از عهد باستان تا پایان ساسانیان (یک میلیون) سکه طلا ارزش داشته‌است .

درفش کاویانی نقشی نمادین در بین جنبشهای با تفکرات ملی گرایانه آریائی‌ان از آغاز اسلام تاکنون بازی کرده است. یعقوب لیث صفاری در هنگام قیام خود بر علیه عباسیون در شعری که از طرف او برای خلیفه عباسی ارسال شد، چنین نوشت :

" درفش کاویان - همراه من است و امیدوارم که زیر لوای آن بر ملت‌ها حکومت کنم " ما امید داریم که در آینده های نه چندان دور شهروندان صلح خواه و تکامل پسند کشورما (به اصطلاح افغانستان) تحت درفش کاویانی این نماد مقاومت ملی ، همبسته شوند و ابراز وجود نمایند و حاکمیت قانون راجاگزین حاکمیت توتالیتار شوونیزم قبیله افغان ، در سرزمین خراسانیان سازند .

رجوع شود به : ایران در زمان ساسانیان، کریستنسن، آرتور، ترجمه رشید یاسمی، تهران، صدای معاصر، 1382، ص 59 ، 61 ، 69 .